

ОЛЕГ ЗИНИЧ

Писанка, крашанка, мальованка, шкрябанка, крапанка – це далеко не весь перелік назв, які вживаємо щодо пасхального яйця, чи не найважливішого атрибуту Великодня. Ще з незапам'ятних часів у міфопоетичних традиціях багатьох світових культур яйце було найдавнішим символом життя. Саме його вважали прообразом світового яйця, з якого виростає Всесвіт. Звідси його обожнювання та надзвичайне звеличування.

Різні народи, шануючи яйце як символ життєдайности, творили власну атрибутику його возвеличення. Яйце фарбували, прикрашали. Навколо нього створено безліч міфів і легенд як народами Стародавнього Єгипту, Греції, Риму, так і індіанськими племенами Америки та Стародавнього Китаю.

Так, у Єгипті яйце символізувало сонце. На Сході вважалося, що в той час, коли скрізь на землі панував хаос, то у величезному яйці були сховані всі форми життя. Шкаралупу зігривав божественний вогонь, даючи яйцю тепло утвору. Завдяки цьому вогню і з'явилася з яйця міфічна істота – Пану. У античній Греції вважали, що Всесвіт виник з яйця казкового немирущого птаха Фенікса, яке він поклав у святилище бога Геліоса. Недаремно з давніх-давен у багатьох народів яйце служило символом сонця, що несе із собою життя, радість, тепло, світло, відродження природи, рятування від пуг морозу і снігу, переходу з небуття до буття. Тому саме яйце стало атрибутом весняних культових народних обрядів, пов'язаних із пробудженням землі. Його дарували одне одному на Великдень. А ще було прийнято підносити яйце як дарунок язичницьким богам, дарувати яйця друзям і благодійникам у перший день Нового року й у день народження. Багаті ж, замість пофарбованих курячих яєць, найчастіше підносили золоті чи позолочені. У древніх римлян був звичай: на початку святкової трапези з'їдати печене яйце – це символічно пов'язувалося з успішним зачином нової справи.

У давнину яйцю надавалося магічне значення. За переказами, навіть мертвим яйце дає силу життя, за допомогою яйця вони нібито відчують дух життя і знаходять утрачені сили. Існує одвічне повір'я, що завдяки чудодійній силі яйця можна вступати в контакт із померлими, і вони мовби оживають на деякий час. Якщо ж покласти на могилу фарбоване яйце – перше з отриманих на Великдень, – померлий почує все, що йому скажуть, ніби повернеться до життя й перейметься радіщами чи смутками живого. Невипадково в могилах, курганах, древніх похованнях дохристиянської епохи знаходять яйця як натуральні, так і виконані з різних матеріалів (мармур, глина й ін.). А як же уявляли собі світ наші предки – слов'яни-язичники? Вважається, що він здавався їм схожим теж на велике яйце. Цікаво, що в різних народів існують навіть легенди про те, як яйце було знесено «космічним» птахом. У слов'ян же збереглися відлуння легенд про велику матір – матір Землі і неба, праматері богів і людей. Ім'я великої матери було Живе чи Живана. Існувало таке бачення світу нашими пращурами. Посередині Всесвіту, подібно до жовтка, розташувалася сама Земля. Верхня частина «жовтка» – наш Живий Світ, Світ Людей. Нижня, «исподня» сторона – Нижній світ, Світ Мертвих, Нічна Сторона. Коли там день, у нас панує піч. Щоб потрапити туди, треба перетнути Океан – море, що оточувало Землю. Прадавні звичаї розмальовувати навесні яйця з'явилися у слов'янських народів ще в язичницьких віруваннях. Поряд з деревом життя, слов'яни бачили в яйці дивну таємницю: з прозорої рідини та жовтка з'являється на світ жива істота. Отже, яйце символізувало життєдайну силу. Важливе значення у відчитанні писанки займали кольори. Червоний означав радість життя, любов. Жовтий уособлював місяць і зорі, а в господарстві – врожай. Блакитний – небо, повітря, здоров'я. Зелений –

весну, воскресіння природи, сполука кількох кольорів з узорами в орнаменті з чотирьох – п'яти барв символізувала родинне щастя, мир, любов, успіх .

До вигадливо розписаних яєць звикли ставитися як до символу свята Великодня, і мало хто здогадується, що українська писанка – об'єкт серйозних наукових досліджень етнографів, культурологів, філософів і навіть фізиків. Семантика (зміст) візерунків, форма яйця – загадки, які вченим ще треба буде розкрити. Питання походження української писанки залишається ще не достатньо вивченим. Але незважаючи на те, що археологами не знайдено жодних свідчень існування на території України (Київської Русі) розписаних яєць, не має сумніву в тому, що своїм корінням писанка сягає дохристиянських часів, коли на півдні Східної Європи (нинішній Україні) мешкали суспільства із землеробською основою культури. Є більш ніж достатньо свідчень про спадкоємність нашої культури з найстарішою хліборобною культурою світу – Трипільською (3500-1700 рр. до н.е.). Про те, що писанка належить саме до цієї культури, свідчить її знаковий код, тобто орнамент. Саме у культурі Трипільля сформувалися основні стильові риси, мотиви орнаментики писанок .

Із прийняттям християнства писанка отримала нове значення. Вдала інкультурація зуміла преобразити символ, знак писанки. Поряд з тим, що орнаменти, малюнки залишаються майже без змін, вноситься новизна християнського переосмислення, інший – не язичеський погляд. Символічний знак яйця – це гріб, в який було покладено Ісуса. Як курчатко розбиває твердь шкаралупи і виходить назовні, так і Христос долає пута смерті, залишаючи плащаницю, воскресає з мертвих. Знову ж таки, як яйце, будучи закритим, цілим, має в собі не до кінця відомий процес творення життя, так і Воскресіння Христове несе невимовну Божу Таємницю.

Ми йдемо до храму несучи в кошику писанки – знак Життя. Це не просто фарбовано-розмальована декоративна прикраса, а дар від нас, який несемо до храму, щоб освятити, дарувати, свідчити про Чудо із чудес. Освячена Духом Святим, дарована нам Божою Благодаттю, писанка набирає евхаристійного сенсу життя, і ми несемо її додому, щоб в домашній Церкві причаститися родиною отого невимовного Дару Життя – Воскресіння. Цілий світ стає Літургією, сопричастям Життя Господнього і сповненням радості.

Найвищий розквіт виробництва писанок сягає середини XI ст. Пізніше в XII – XIII ст. починає занепадати. Це було пов'язано з поширенням християнства на Русі, бо писанки тісно пов'язувалися з язичницькими віруваннями. Але з часом, коли вони увібрали християнські елементи, виробництво писанок відродилося і збереглося аж до наших днів. Перше письмове свідчення про фарбовані яйця до Святого Великодня ми зустрічаємо в рукописі, виконаному на пергаменті, який належить до X ст. і зберігається в бібліотеці монастиря Св. Анастасії, що недалеко від Тессалонік у Греції. Наприкінці церковного уставу, наведеного в рукописі, після молитов на Великдень належало читати також молитву на благословення яєць, сиру. Ігумен, цілюючи братів, роздавав їм яйця зі словами: «Христос Воскрес!» За рукописом «Номоканон Фотія» (XIII ст.), ігумен може покарати того ченця, який у день Великодня не їсть червоного яйця, адже цим він порушує апостольський звичай.

Оскільки писанка – це плід інкультураційного процесу, існує велика кількість обрядів, які пов'язані з її використанням. Дівчина, що подарувала хлопцю писанку на Пасху, ніби освідчувалася йому в коханні, а сам подарунок це кохання скріплював. Писанками вітали з Пасхою, їх тримали в домі як оберіг і зберігали до наступного Великодня. Червоне ж

яйце ніби давало здоров'я, силу. Вважалося, що, поклавши писанку у воду і вмившись нею, дівчина отримувала красу, обличчя ставало чистим і здоровим. Свячені писанки були оберегом житла від грому і вогню, а людей і тварин – від „лихого ока”, їх використовували як ліки від деяких захворювань .

Нам, християнам, варто зберігати цю чудову традицію малювання писанок, що перейшла до нас від прашурів. Пам'ятаймо, що писанка є рідкісним і дивовижним елементом нашої української культури і несе в собі часточку її унікальності. Святкуючи світлий празник Великодня не забуваймо основного значення писанки – Життя. Тоді будемо не просто споживати великоднє яйце, але причащатись глибини його сенсу – Життя, Воскресіння...
Нема смерти. Христос Воскрес!

О. Зинич. ПИСАНКА – ВЕЛИКОДНЄ ДИВО // Слово №2 (27) (2006) с. 25-26